

Asia: VN/2821/2024

Lausuntopyyntö: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lastensuojelulain muuttamisesta sekä siihen liittyviksi laeiksi

Lausunnonantajan lausunto

a) Mitä vaikutuksia näette ehdotuksilla olevan?

Ehdotetun esityksen tavoitteena on lapsen edun, hyvinvoinnin ja turvallisuuden toteutumisen varmistamiseksi selkiyttää kasvatuksellisen rajaamisen ja rajoitustoimien käytön edellytyksiä, ja näin varmistaa se, että lastensuojeluviranomaisilla ja sijaishuoltopaikoilla on riittävät toimivaltuudet tehdä työtään. Hyvinvointiala Hali ry pitää tavoitetta sinänsä tärkeänä ja kannatettavana.

Toteamme, että perustuslakivaliokunta on vastaavaa sääntelyä arvioidessaan (HE 237/2018 vp) todennut, että ilmaiset kuten tavanomainen kasvatusta voivat ilman selkeyttäviä perusteluja johtaa myös siihen, että raja lastensuojelulain 11 luvun mukaisiin rajoitustoimenpiteisiin nähden muuttuu epäselvemmäksi sen sijaan, että se selkiyttäisi nykytilaa tai vahvistaisi sijoitetun lapsen oikeutta tasapainoiseen kehitykseen ja erityiseen suojeluun. Esiitetty uusi käsite ”kasvatuksellinen rajaaminen” ei itsessään tai pykäläkohtaisten perusteluiden myötä avaudu riittävän tarkkarajaisesti suhteessa rajoitustoimenpiteisiin. On tarpeen selkiyttää, miten esimerkiksi aineiden ja esineiden poisottaminen, joka olisi tietyissä tilanteissa velvoittavaa ja voitaisiin toteuttaa kasvatuksellisen rajaamisen, eroaa lastensuojelulain 65§ mukaisesta aineiden ja esineiden haltuunotosta. Säännöskohtaisissa perusteluissa todetaan, ettei rajanvetoa kasvatuksellisen ja rajoitustoimenpiteen toteutettavan aineiden ja esineiden poisottamisesta ole mahdollista säätää ehdottoman tarkkarajaisesti. Toteamme, että sääntelyn on kuitenkin oltava riittävän tarkkarajainen.

Katsomme, että erityisesti esitettyä hoito- ja kasvatushenkilökuntaa velvoittavaa kasvatuksellisen rajaamisen sääntelyä tulee täsmentää (mitkä esineet ja aineet, mitä tarkoittaa perusteltu syy epäillä jne.) Lisäksi velvoittavaa sääntelyä on tarpeen täsmentää suhteessa siihen, mikä olisi esitetyn kasvatuksellisen rajaamisen mukaan sallittua rajaamista, ja mikä lastensuojelulain mukaista rajoittamistoimenpiteiden käyttöä.

b) Selkeyttääkö ehdotus lapsen kasvatuksen, valvonnan ja huolenpidon sekä perusoikeuksiin kajoavien rajoitusten välistä rajanvetoa sijaishuoltopaikan arjessa? Jos ei, miten säännöksiä tulisi muuttaa?

Momentissa 4a täsmennettäisiin, että lapsen tasapainoisen kehityksen ja erityisen suojelun toteuttamiseksi lapselle voitaisiin asettaa rajoja. Niillä tarkoitettaisiin käytännössä turvallisia ja ennakoitavissa olevia lapsen toimintaa ohjaavia ja määritteleviä rajoja sekä yksilöllisiä ja yhteisöllisiä toimintaperiaatteita ja sääntöjä, jotka eivät ole lastensuojelulain 11 luvussa tarkoitettuja rajoituksia. Tavoite on kannatettava.

Säännöskohtaisten perusteluiden mukaan mainitulla rajojen asettamisella ei kuitenkaan voitaisi rajoittaa lapsen perusoikeuksia samassa merkityksessä kuin rajoitustilanteissa, joissa tulee soveltaa 11 luvun säännöksiä. Perusteluissa todetaan, että kasvatuksellisten keinojen tarkoitus, kesto ja intensiteetti eivät saa olla sama kuin lastensuojelulain tarkoittamien rajoitusten. Toteamme, että lastensuojelulain 11 luvun mukaisten rajoitustoimenpiteiden perusteet ovat lastensuojelullisia ja niiden tarkoitus, kesto ja intensiteetti lähtee siitä, että rajoittamista voidaan käyttää vain siinä määrin, kuin kussakin tapauksessa on tarkoituksen saavuttamiseksi välttämätöntä. Esityksestä ei ilmene, mitä tarkoitetaan sillä, että tavanomaiseen kasvatukseen sisältyvää rajojen asettamista ei tulisi tehdä tässä samassa merkityksessä, tai samoin edellytyksin.

2. Hallituksen esitysluonnoksessa esitetään terveydenhuoltolakiin (69 §) ja lastensuojelulakiin (16 b §) informatiivisluonteista viittausta voimassa olevaan sääntelyyn ns. hybridiyksikköjen perustamiseksi. Mitä vaikutuksia näette ehdotuksen taustalla olevan tavoitteen kannalta?

Esityksen mukaan viittauksilla korostetaan voimassa olevan sääntelyn mukaista hyvinvointialueen velvollisuutta yhteensovittaa asiakkaiden sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut kokonaisuuksiksi sekä järjestää vaativia erityispalveluja tarvitsevien lasten palvelut hyvinvointialueiden välisenä yhteistyönä sekä sopia niistä hyvinvointialueiden yhteistyösopimuksissa. Lastensuojelun ja psykiatrian yhteensovitettu palvelu (esimerkiksi niin sanottu hybridiyksikkö) olisi tällainen sääntelyssä tarkoitettu vaativa erityispalvelu, jonka osalta hyvinvointialueiden alueiden ja erikoissairaanhoidon tulisi tehdä yhteistyötä. Varsinaista sisällöllistä säännöstä vaativan palvelun järjestämisestä ei kuitenkaan ole. Toteamme, että järjestämislain mukaan hyvinvointialueiden velvollisuutena on suunnitella ja toteuttaa sosiaali- ja terveydenhuolto sisällöltään ja laajuudeltaan sellaisena kuin asiakkaiden tarve edellyttää, eikä sääntelyssä tarkoitettua vaativaa erityispalvelua voi sulkea järjestämisvastuun ulkopuolelle.

Mielenterveys- ja päihdeongelmien yleisyyttä ja palveluiden yhteensovittamisen haasteita kuvataan esitysluonnoksessa kattavasti. Nykytilan kuvauksena todetaan (s.20), ettei lasten- ja nuorisopsykiatrian palvelujen osalta terveydenhuollon tuki lastensuojelun asiakaslapsille toteudu kaikissa tilanteissa lainsäädännön edellyttämällä tavalla, vaan lastensuojelun asiakkailla on merkittäviä haasteita psykiatrisen hoidon saamisessa. Kodin ulkopuolelle sijoitetaan lapsia, joiden pääasiallinen sijoituksen syy on heikentynyt psyykkinen vointi ja se voi lisätä lasta itseään tai muita ihmisiä vaarantavaa käytöstä. Toteamme, että esitetyt hybridiyksiköt voivat olla tärkeä lisä lasten ja nuorten tarvitsemien palvelujen turvaamisessa ja valikoimassa, mutta ne eivät missään nimessä riitä vastaamaan palveluiden yhteensovittamista ja erikoissairaanhoidon palveluiden saatavuutta koskevaan ongelmaan. Hybridiyksikköihin sijoittamisen yhtenä yleisenä edellytyksenä korostetaan

palvelun viimesijaisuutta suhteessa muihin sijaishuollon vaihtoehtoihin, jolloin ensisijaista olisi turvata psykiatrisen hoidon saatavuus vähemmän perusoikeuksia rajoittavien palveluiden yhteydessä. Hyvinvointialueen velvollisuutta yhteensovittaa lastensuojelun ja erikoissairaanhoidon palvelut tulee korostaa ja vahvistaa, mutta velvollisuutta ei tule kohdentaa koskemaan vain esitettyjä hybridiyksikköjä.

a) Ovatko ehdotukset sääntelyltään selkeitä ja käytännössä toteutettavissa?

Kuntouttavan suljettuun laitospalvelun sijoittamisen edellytyksenä on, että lapsi käyttää vakavaa väkivaltaa tai tekee muita rikollisia tekoja. Esityksen mukaan palvelun soveltavuutta mietittäessä keskeistä on kuitenkin huomioida palvelun erittäin vahvasti perusoikeuksia rajaava luonne, eikä palvelu todennäköisesti soveltuisi useimpien sijaishuollossa elävien ja rikollisia tekoja tekevien lasten tarpeeseen. Lisäksi 1 momentissa edellytettäisiin, ettei sijaishuoltoa ole lapsen omaa tai muiden turvallisuutta vaarantavan käyttäytymisen vuoksi mahdollista järjestää muilla tavoin. Pidämme tärkeänä sitä, että esityksessä korostetaan suljetun palvelun viimesijaisuutta.

Ehdotettavan lain 5 §:n 2 momentin mukaan vähintään yhden valtion lastensuojelun palveluyksikön tulisi tuottaa lastensuojelulain 49 a §:ssä tarkoitettua suljettua kuntouttavaa laitospalvelua. Käytännössä velvollisuus kohdistuisi palvelun tuotannon alkuvaiheessa yhteen nykyisin toiminnassa olevista valtion koulukodeista, mikä osaltaan korostaa sitä, että palvelu koskisi hyvin pientä osaa sijaishuollon asiakkaista.

Esityksessä todetaan, että lapsen sijoitus kuntouttavaan suljettuun laitospalveluun on erityisen voimakkaasti lapsen perus- ja ihmisoikeuksia rajoittava toimenpide. Esityksessä lähdetään siitä, että käytännössä 49 a §:n mukaiset sijoitusperusteet ja lapsen tarpeisiin vastaavan sijaishuollon toteuttaminen edellyttävät lapseen kohdistuvaa rajoittamista koko sijoituksen ajan. Sijoitusperusteiden arviointi on yhteydessä erityisten rajoitusten käytön välttämättömyyden arviointiin. Toistaiseksi voimassa oleva päätös voisi kuitenkin jatkua jopa lapsen täysi-ikäisyyteen saakka. Toteamme, että sijoitus suljettuun ja esimerkiksi yhteydenpitoa voimakkaasti rajoittavaan laitospalveluun voi paitsi toteuttaa lapsen erityistä suojelua ja turvata kuntoutumista, myös pitkittyessään vaikeuttaa kuntoutumista tukevia tekijöitä kuten läheissuhteita, harrastuksia tai koulutusmahdollisuuksia. Sijoitusperusteiden olemassaoloa tulee arvioida säännöllisesti ja huolellisesti vaikka päätös olisi voimassa toistaiseksi.

49d pykälän 1 momentissa säädettäisiin päätösmuodoista, joilla lapsi voidaan sijoittaa kuntouttavaan suljettuun laitospalveluun. Perusteluissa todetaan, että lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän olisi pyydettävä 49 e § 1 momentin mukainen arvio lapsen tilanteesta. Arvion antaisi 49 d §:n 2 momentissa säädetty asiantuntijaryhmä, ja arvion pyytäminen säädettäisiin velvollisuudeksi. Arvion tarkoituksena olisi tukea sosiaalityöntekijää päätöksenteossa silloin, kun hän arvioi lapsen mahdollista sijoittamista suljettuun palveluun. Toteamme, että perusteluissa olisi vielä syytä tarkentaa, koskeeko velvollisuus kaikkia päätösmuotoja ja mikä on ehdotetun suljetun

laitospalvelun asiantuntijaryhmän (uusi 49d§ 2. mom) rooli suhteessa lastensuojelulain 14§:n mukaiseen lastensuojelun asiantuntijaryhmään. Pykälän 1 momentissa säädettäisiin, että 49 d §:n 2 momentissa tarkoitettujen asiantuntijoiden arvio olisi pyydettävä riippumatta siitä, avustaako 14 §:n mukainen lastensuojelun asiantuntijaryhmä lapsen asioista vastaavaa sosiaalityöntekijää asiassa.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin päätöksen perusteluista. Sen mukaan päätökseen on kirjattava päätöksen perusteet ja tavoitteet sekä hoito- ja kuntoutusmuodot ja muut tukitoimet tavoitteiden saavuttamiseksi. Toteamme, että osana päätöksentekoa on lapsen oikeuksien näkökulmasta tärkeä perustella sitä, miksi sijaishuoltoa ei ole mahdollista järjestää muilla tavoin. Arvioinnin tulee olla yhteydessä erityisten rajoitusten käytön välttämättömyyden arviointiin. Pykälän 3 momentissa säädettäisiin siitä, että suljettua palvelua koskeva sijoituspäätös sisältää 71 §:ssä tarkoitettut erityiset rajoitukset. Päätöksenteon yhteydessä tulee varmistua siitä, että lapsen sijaishuollon tarkoituksen toteuttaminen edellyttää kyseisten erityisten rajoitusten toteuttamista.

b) Miten arvioitte henkilöstölle asetettujen vaatimusten riittävyttä?

Ehdotetun palvelun tuottamiseen katsotaan liittyvän merkittävän julkisen vallan käyttöön liittyviä piirteitä, jonka takia sen tuottaminen rajattaisiin viranomaisen tehtäväksi. Toteamme, että raja on sinänsä hyvä ja perusteltu.

49d pykälän 1 momentissa todettaisiin, että sen lisäksi, mitä 60 §:ssä säädetään, kuntouttavassa suljetussa laitospalvelussa olevien henkilöiden kelpoisuusvaatimuksena olisi tehtävään soveltuva korkeakoulututkinto tai ammattikorkeakoulututkintoja edeltänyt opistoasteinen ammatillinen tutkinto. Sosiaali- ja terveysalan koulutuksen lisäksi henkilöstöllä tulisi olla myös suljetun laitospalvelun toiminnan luonteen edellyttämä turvallisuusosaaminen, erityistä osaamista väkivaltaiseen käytökseen puuttumisessa, väkivaltilanteiden turvallisessa hallinnassa sekä väkivallan ja väkivaltilanteiden käsittelyssä lasten kanssa sekä rajoitusten turvalliseen käyttöön. Toteamme, että korkeat osaamis-, kelpoisuus- ja täydennyskoulutusvaatimukset ovat sinänsä perusteltuja, mutta ei välttämättä ole tarkoituksenmukaista rajata laitoksen hoiva- ja kasvatustehtävistä ulos henkilöitä, joilla on pitkä kokemus vaativan sijaishuollon hoiva- ja kasvatustehtävistä, paljon sen myötä hankittua täydennys- ja lisäkolutusta mutta ei ammattikorkeakoulututkintoa tai sitä edeltänyttä opistoasteista ammatillista tutkintoa.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin, että suljetun laitospalvelun tuottajalla on oltava käytettävissään erityisosaaminen lääketieteen, mukaan lukien päihde- ja riippuvuushoidon, psykologian, sosiaalityön, kasvatuksen ja opetuksen alalta lapsen suunnitelmallisen kuntoutumisen toteuttamiseksi. Edellä mainittujen asiantuntijoiden ei tarvitsisi välttämättä työskennellä kokoaikaisesti laitospalvelua tuottavassa laitoksessa, mutta heidän osaamisensa tulisi olla laitoksen käytettävissä säännöllisesti. Toteamme, että hyvinvointialueiden tulee kohdentaa mainittuja viranomaisresursseja lasten palvelutarpeisiin perustuen kaikkeen sijaishuoltoon, ei vain ehdotettuun kuntouttavaan suljettuun laitoshuoltoon. Suljettuun kuntouttavaan palveluun sijoittamisen perusteena ei voi olla se, että lapsi tarvitsee säännöllisesti erikoissairaanhoidon palveluita, jotka

hänen tulisi lain mukaan saada myös muussa, kuin perusoikeuksia voimakkaasti rajoittavassa suljetussa laitoshoidossa.

c) Ehdotuksen mukaan asiakassuunnitelma tulisi tarkistaa vähintään neljän kuukauden välein ja sen tueksi tulisi saada asiantuntija-arvio. Miten arvioitte sääntelyä lapsen rajoittamisen tarpeellisuuden arvioimisen sekä sen sisällön ja laajuuden tarkistamisen näkökulmasta?

Pykälän 3 momentissa todettaisiin, että sijoituksen aikana toteutettavien 71 §:ssä säädettyjen erityisten rajoitusten sisältö ja laajuus tulee määritellä asiakassuunnitelmassa. Erityiset rajoitukset perustuvat sijoituspäätökseen. Niiden toteutumista ja vaikutuksia tulisi arvioida säännöllisesti vähintään neljän kuukauden välein tapahtuvan lapsen asiakassuunnitelman tarkistamisen yhteydessä, mutta sijoitus tulisi kuitenkin lopettaa heti, kun 49 a §:n mukaisia syitä sijoitukselle ei enää olisi. Toteamme, että toistaiseksi voimassa olevan päätöksen (ja siihen sisältyvien erityisten rajoitusten) osalta valitusmahdollisuuden merkitystä tulisi vielä arvioida.

d) Mikä on näkemyksenne ehdotetun palvelun suhteesta erityisen huolenpidon jaksoon?

Esityksen mukaan suljettu laitospalvelu eroaisi erityisestä huolenpidosta siten, ettei sille säädettäisi aikamääreitä, vaan sijoitus kestäisi niin pitkään, kun se on perusteltavissa lapsikohtaisilla syillä. Myöskään alaikärajaa ei ehdoteta säädettäväksi. Erityisen huolenpidon jaksolla tarkoitettaisiin jatkossakin sijaishuollossa olevalle 12 vuotta täyttäneelle lapselle lastensuojelulaitoksessa toteutettavaa erityistä, moniammatillista hoitoa ja huolenpitoa. Toteamme, että palveluiden suhdetta toisiinsa on muilta osin vaikea arvioida, sillä suljetun laitospalvelun osalta on kyse uudenmuotoisesta sijaishuollon palvelusta ja erityisen huolenpidon jaksoon esitetään muutoksia.

4. Esitetään muutettavaksi ja selkeytettäväksi nykyistä erityisen huolenpidon sääntelyä. Ovatko ehdotukset tarkoituksenmukaisia ja toteutettavissa käytännössä?

Kyllä pääosin

Vapaamuotoiset huomiot kohdasta 4.

Erityinen huolenpito esitetään muutettavaksi erityisen huolenpidon jaksoksi ja kokonaisuus ehdotetaan siirrettäväksi nykyisestä rajoituksia koskevasta 11 luvusta (71–73 §:t) sijaishuoltoon koskevaan lukuun, jonne ehdotetaan säädettävän uudet säännökset 60 a–60 c erityisen huolenpidon jaksoa koskien. Perusteluiden mukaan käsite erityisen huolenpidon jakso kuvaisi nykyistä paremmin erityisen huolenpidon luonnetta määräaikaisena sijaishuoltopalveluna.

Pidämme ehdotuksia erityisen huolenpidon jakson enimmäiskeston pidentämisestä, sekä tavoitteellisuuden ja määräaikaisuuden korostamisesta perusteltuina. Kannatamme myös ehdotetussa 3 momentissa säädettyä päätöksen perusteena olevan moniammatillisen arvion ehdottomuuteen esitettyä muutosta, jonka tarkoituksena on varmistaa, ettei lapsen erityisen huolenpidon jaksolle pääsy hidastuisi asiantuntijalausuntojen saamiseen kuluvan ajan takia.

Pykälän 4 momentissa ehdotetaan säädettäväksi siitä, että jos erityisen huolenpidon jakso järjestetään muualla kuin lapsen omassa sijaishuoltopaikassa, hyvinvointialue voisi irtisanoa edellä

tarkoitettun erityisen huolenpidon jaksoa edeltäneen sijaishuoltopaikan, mikäli irtisanominen ei ole lapsen edun vastaista. Toteamme, että ehdotettu sääntely on sinänsä perusteltua, erityisesti jos erityisen huolenpidon yhtenä tekijänä on lapsen tarpeisiin nähden soveltumaton sijaishuoltopaikka. Säännös kuitenkin jättää hyvinvointialueille merkittävästi toimivaltaa tehdä lapsikohtaista harkintaa, ja on erityisen tärkeää varmistaa, että tätä harkintaa ohjaa lapsen edun ensisijaisuus eivätkä taloudelliset vaikutukset. Sääntelyä tulisi tarkentaa siten, että sijaishuoltopaikan irtisanominen on mahdollista vain, jos voidaan varmistaa, ettei se ole lapsen edun vastaista.

62 ja 63§ Yhteydenpidon rajoittaminen ja rajoittamista koskeva päätöksenteko

Pidämme kannatettavana sitä, että sääntelyllä vahvistetaan mahdollisuuksia rajoittaa lapsen yhteydenpitoa kiireellisissä tilanteissa, kun se on välttämätöntä esimerkiksi päihteiden hankkimisen, päihteiden käytön tai karkaamisen estämiseksi ja kun sosiaalityöntekijä eikä laitoksen johtaja ole tavoitettavissa.

64 ja 70 a § Tekninen valvonta lastensuojelulaitoksessa

Pykälässä ehdotetaan säädettäväksi teknisen valvonnan toteuttamisesta lastensuojelulaitoksen yhteisissä tiloissa. Säännös on luonteeltaan informatiivinen, ja siinä viitattaisiin sosiaalihuoltolain muuttamista koskevan esityksen (STM121:00/2024) 48 §:ään, jossa olisi perussäännös teknisen valvonnan toteuttamisesta sosiaalihuollon toimintayksikössä. Toteamme, että vasta lausuntokierroksella ollut ehdotus hallituksen esitykseksi painottuu vahvasti teknologian hyödyntämiseen henkilöstömitoituksen laskennassa iäkkäiden ympärivuorokautisessa hoidossa, ja saattaa teknisen valvonnan osalta vaatia tarkennuksia. Koska esitetyt perussäännökset eivät tarkkarajaisesti määrittele, mitä tarkoitetaan yhteisillä tiloilla esimerkiksi lastensuojelun sijaishuollossa, olisi tämä tarkennus tärkeä sisällyttää ehdotettuun 64 §:ään. Lastensuojelulakiin säädettävän 64 §:n voimaantulo olisi riippuvainen sosiaalihuoltolakiin ehdotettavan säännöksen voimaantulosta.

Ehdotettavan 70 a §:n tarkoitus on säätää rajoitustoimenpiteen yhteydessä toteutettavasta kameravalvonnasta lain tasoisesti. Kameravalvontaa on toteutettu eristämisen yhteydessä lastensuojelulaitoksissa ilman erillistä lainsäätelyä, ja pidämme kannatettavana sitä, että kameravalvonnasta säädetään. Kameravalvonnan perusteena tulee olla eristämistilassa olevan lapsen turvallisuuden varmistaminen ja käytön perusteet on määriteltävissä ainoastaan lapsen yksilölliseen tilanteeseen perustuvan tarveharkinnan kautta.

65 § Aineiden ja esineiden poisottaminen lastensuojelulaitoksessa

Pykälän 1 momentissa säädettäisiin toimivallasta poisottamisen toteuttamiseksi käyttää sellaisia välttämättömiä voimakeinoja, joita voidaan pitää puolustettavina lapsen ikä ja käyttäytyminen sekä tilanteen kokonaisarviointi huomioon ottaen. Poisottamiseen toimivaltainen henkilö olisi laitoksen johtaja tai hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö. Pykälä ei näin ollen koskisi perhehoitoa.

Voimassa olevassa lastensuojelulaissa ei säädetä lastensuojelulaitosten hoito- ja kasvatushenkilökunnan toimivallasta käyttää voimakeinoja tilanteessa, jossa lapsen hallussa olevat aineet ja esineet katsotaan tarpeelliseksi ottaa laitoksen haltuun, mutta lapsi vastustaa haltuun ottamista. Näkemyksemme mukaan on tärkeä korostaa sitä, että esitetty voimankäytön mahdollisuus eroaa kiinnipidosta. Hoiva- ja kasvatustehtäviin kuuluvan henkilöstön on välttämätöntä saada koulutusta, joka lähtee siitä että lapseen kohdistuvan voimakäytön tulee jatkossakin aina olla viimesijainen vaihtoehto ja sen käyttöä on aina arvioitava suhteessa sillä saatavaan etuun.

66 § Henkilöntarkastus

Ei lausuttavaa.

66 a § Henkilönkatsastus

Ei lausuttavaa.

67 § Omaisuuden, lähetysten ja tilojen tarkastaminen ja lähetysten luovuttamatta jättäminen

Ei lausuttavaa.

68 § Kiinnipitäminen laitoksessa

Nykyisestä sääntelystä esitetään poistettavan kiinnipitämisen hoidollinen ja huollollinen luonne. Kiinnipitämisen tulee aina perustua lapsen tai muiden hengen, terveyden, turvallisuuden tai merkittävään omaisuuden suojaamiseen. Kiinnipidon tulee aina olla viimesijainen ja samalla äärimmäisin keino rauhoittaa lapsi. Toteamme, että sääntelyyn esitettävät muutokset ovat lapsen oikeuksien näkökulmasta perusteltuja ja niiden taustalla on myös aiheesta kertynyttä tutkimusnäyttöä, mikä on hyvin kuvattu esityksen perusteluissa.

68 a § Kiinnipitäminen lapsen laitoksesta poistumisen estämiseksi

Kiinnipitämisen perusteena tässä pykälässä on luvattoman poistumisen estäminen eikä kiinnipidon edellytetä olevan niinkään 68 §:n mukaisesti rauhoittumistarkoituksessa tehtävää. Kiinnipitämisellä on tarkoitus turvata lapsen perustuslain 7 §:n 1 momentin mukainen oikeus turvallisuuteen ja 19 §:n 1 momentin mukainen oikeus välttämättömään huolenpitoon. Koska kiinnipitämisen edellytykset laitoksesta poistumisen estämiseksi poikkeavat merkittävästi siitä mitä 68§:ssä säädetään, pidämme perusteltuna sitä, että näistä säädetään erillisissä pykälissä.

69 a § Luvatta lastensuojelulaitoksesta poissaolevan lapsen etsintä ja palauttaminen

Pykälän 1 momentissa säädettäisiin nykyiseen tapaan laitoksen ensisijaisesta velvollisuudesta ryhtyä toimenpiteisiin tilanteissa, joissa lapsi on poistunut luvattomasti laitoksesta tai ei palaa sinne ennalta sovitusti luvallisen poistumisen jälkeen. Säännökseen on lisätty uutena tilanteet, jossa lapsi on sinänsä luvallisen laitoksesta poistumisen jälkeen kuitenkin matkalla paikkaan tai paikassa, josta ei ole ennalta sovittu. Pidämme esitettyä lisäystä kannatettavana. Samoin kannatamme sitä, että sijaishuoltopaikasta luvatta poissa olevan ja tästä syystä erityisen haavoittuvassa asemassa olevan lapsen paikantamisen kynnystä 2 momentissa ehdotetun mukaisesti madallettaisiin nykyisestä.

Lapsen palauttamista koskevan ratkaisun toimivaltuuksia ja kirjaamisia koskevat ehdotukset ovat näkemyksemme mukaan perusteltuja.

69 b § Lapsen kiinniotto

Ei lausuttavaa.

69 c § Kiinniotetun lapsen kuljettaminen

Ei lausuttavaa.

69 d § Perhekodista luvatta poissaolevan lapsen etsintä ja palauttaminen

Ei lausuttavaa.

69 e § Poliisin virka-apu laitoksesta ja perhekodista luvatta poissaolevan lapsen kiinniottamisessa ja kuljettamisessa

Lasta etsivälle laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluvalle henkilölle ja toimivaltaiselle sosiaalihuollon viranhaltijalle ehdotetaan laajenevia toimivaltuuksia luvatta laitoksesta ja perhekodista poissaolevan lapsen kiinniottamiseen liittyen. Lasta etsivän henkilön pitää aina ensisijaisesti yrittää saada lapsi palamaan vapaaehtoisesti. Kiinnipitäminen ja voimakäyttö on aina viimesijainen keino eikä toimivaltuuksia tulisi viimesijaisena keinonakaan käyttää, jos lapsen käyttäytyminen tai olosuhteet muutoin ovat sellaiset, että tilanne edellyttää poliisin toimivaltuuksia. Säännöksen mukaan poliisi avustaisi tilanteessa virka-avun pyytäjää, mikä tarkoittaisi lähtökohtaisesti sitä, että myös lasta etsivä henkilö itse on tilanteessa paikalla.

Pykälän 4 momentissa mahdollistettaisiin, että virka-apupyynnön voisi sosiaalihuollon viranomaisen lukuun tehdä myös lasta etsivä laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö. Tämä helpottaisi jatkossa käytännön tilanteita, kun laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö kuitenkin lasta ensisijaisesti etsii. Pidämme ehdotettua muutosta kannatettavana.

71 § Erityiset rajoitukset kuntouttavan suljetun laitospalvelun aikana

Pykälässä säädettäisiin erityisistä rajoituksista, joita toteutettaisiin ainoastaan kuntouttavan suljetun laitospalvelusijoituksen aikana. Kyseessä olisi toteutustavaltaan ja lähtökohdiltaan lastensuojelulaitospalvelu, jossa merkittävä rajoittaminen olisi edellytys sijaishuollon tarkoituksenmukaiselle toteuttamiselle. Pidämme tärkeänä, että ehdotettu sääntely varmistaa sen, että suljettuun laitospalveluun sijoittaminen koskee vain tilanteita, joissa lapsen arvioidaan olevan tässä pykälässä säädettäviksi ehdotettujen rajoitusten välttämättömässä tarpeessa.

Momentin 5 viimeisessä virkkeessä säädettäisiin velvollisuudesta erityisten rajoitusten lopettamiseen. Pidämme välttämättömänä sitä, että sääntely varmistaa suljetun laitospalvelun lopettamisen välittömästi, kun merkittävien rajoitusten käyttämiselle ei ole enää perusteita.

72 § Erityiset rajoitukset erityisen huolenpidon jakson aikana

Ei lausuttavaa.

6. Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi uusi laki Valtion lastensuojelulaitoksesta ja sen yhteydessä toimivasta koulusta ja täsmennettäväksi viraston nykyistä rakennetta. Vastaisivatko ehdotukset tätä tavoitetta?

Ei kantaa

Vapaamuotoiset huomiot kohdasta 6.

Esityksen mukaan Valtion lastensuojelulaitoksen rooli säädettäisiin selkeästi lastensuojelupalvelujen tuottajaksi. Perusopetuksen ja TUVA-koulutuksen ja tarvittaessa muun koulutuksen osalta Valtion lastensuojelulaitos olisi koulutuksen järjestäjä, koska sillä on sekä perusopetuksen että TUVA-opetuksen järjestämisluvut. Mielenterveyspalvelujen osalta Valtion lastensuojelulaitoksella olisi edelleen mahdollisuus kyseisten palvelujen antamiseen. Muutosten tavoitteena on selkeyttää Valtion lastensuojelulaitoksen asema nimenomaisesti palvelujen tuottajana.

Toteamme, että hyvinvointialueilla olisi nykyiseen tapaan velvollisuus järjestää riittävät sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut, mukaan lukien kuntouttava suljettu laitospalvelu. Esityksen mukaan hyvinvointialueet voisivat tuottaa palvelua itse, ostaa sitä toiselta hyvinvointialueelta tai Valtion lastensuojelulaitokselta. Palvelun tuottamisen edellytyksistä noudatettaisiin lastensuojelulain 49 a–49 e §:n säännöksiä. Näkemyksemme mukaan tuottamisvelvollisuuden käsitettä ja merkitystä tulisi esityksessä kuvata tarkemmin. Valtion lastensuojelulaitoksesta ja sen yhteydessä toimivasta koulusta annetun lain 5 Pykälän 2 momentissa säädettäisiin Valtion lastensuojelulaitoksen velvollisuudesta tuottaa esityksessä ehdotettua lastensuojelulain 49 a §:ssä tarkoitettua suljettua kuntouttavaa laitospalvelua vähintään yhdessä palveluyksikössä. Pitääkö tuottamisvelvollisuus sisällään velvollisuuden tarvittaessa laajentaa suljetun kuntouttavan palvelutarjonnan tuottamista, jos tarjonta osoittautuu riittämättömäksi palvelutarpeisiin nähden, eikä hyvinvointialueilla ole omaa palvelutarjontaa? Hyvinvointialueiden järjestämisvelvollisuuden ja Valtion lastensuojelulaitoksen tuottamisvelvollisuuden suhdetta olisi hyvä käsitellä esityksessä.

Toteamme lisäksi, että Valtion koulukodeissa tuotetaan jatkossakin myös sellaista vaativaa sijaishuoltoa, joka ei ole esityksessä tarkoitettua kuntouttavaa suljettua laitospalvelua. Vastaavaa sijaishuoltoa tuottavat Valtion koulukotien lisäksi hyvinvointialueet sekä useat yksityiset toimijat. Avoimuuden, läpinäkyvyyden ja kokonaistaloudellisen tarkoituksenmukaisuuden varmistamiseksi olisi tärkeää, että näiden palveluiden osalta Valtion koulukodit osallistuisivat julkisia hankintoja koskeviin tarjouskilpailuihin.

7. Esityksen tavoitteena on vahvistaa kodin ulkopuolelle sijoitetun lapsen oikeutta erityiseen suojeluun. Vastaavatko ehdotukset tätä tavoitetta?

Ei kantaa

Vapaamuotoiset huomiot kohdasta 7.

Pidämme yleisellä tasolla kannatettavana sitä, että kasvatuksellisten keinojen ja rajoitusten käyttöä selkiytetään, samoin kuin sellaisten keinojen lisäämistä, jotka antavat lastensuojeluviranomaisille ja sijaishuollon toimijoille riittävät toimivaltuudet tehdä työtään lasten suojelemiseksi.

Näkemyksemme mukaan esitys kuntouttavasta suljetusta palvelusta ei ratkaisi nykytilan ongelmia, jotka koskevat lapsen tarpeita vastaavan erikoissairaanhoidon palveluiden toteuttamista lastensuojelun sijaishuollon aikana. Lastensuojelulain 15 §:ssä säädetään terveydenhuollon erityisistä velvollisuuksista antaa lastensuojelulle asiantuntija-apua ja järjestää tarvittaessa lapselle tutkimusta, hoitoa ja terapiaa. Terveydenhuoltolain (1326/2010) 69 §:ssä määritellään velvoitteista, joita hyvinvointialueilla on sijoitetun lapsen terveydenhuollon järjestämiseksi. Mikäli lastensuojelun tarve johtuu riittämättömistä terveydenhuollon palveluista, lapselle ja hänen perheelleen on nykyisen lainsäädännön mukaan järjestettävä lapsen terveyden ja kehityksen kannalta välttämättömät terveydenhuollon palvelut viipymättä. Kodin ulkopuolelle sijoitetun lapsen oikeuksien turvaamiseksi olisi välttämätöntä, että lainsäädännön toteutuminen näiltä osin varmistetaan. Toteamme, että voimassa olevan sääntelyn mukaista hyvinvointialueen velvollisuutta yhteensovittaa asiakkaiden sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut kokonaisuuksiksi ei tule tulkita siten, että se koskee vain ns. hybridiyksikköjä tai ehdotettua kuntouttavaa suljettua laitospalvelua. Lastensuojelun ja psykiatrian palvelut tulee yhteensovittaa ja palveluiden saatavuus varmistaa aina, kun näille palveluille on tarvetta ja riippumatta siitä, mikä on lapsen sijaishuollon toteutustapa.

8. Vapaamuotoiset huomiot koko esityksestä.

Pääministeri Orpon hallitus uudistaa lastensuojelulainsäädännön kahdessa vaiheessa. Tämä hallituksen esitys toteuttaa uudistamisen ensimmäistä vaihetta, jonka yhteydessä toteutetaan hallitusohjelman mukaiset muutokset. Lastensuojelulainsäädännön uudistamisen toista vaihetta koskeva hallituksen esitys on tarkoitus antaa eduskunnalle syksyllä 2026. Toteamme, että nyt ehdotetun hallituksen esityksen ja toisen vaiheen kokonaisuudistuksen yhteys aikaisempaan lastensuojelulain kokonaisuudistusta pohjustavaan visio – ja suuntaviivat -valmisteluun on epäselvää. Ennakoitavuuden näkökulmasta on tärkeää, että lastensuojelulainsäädännön toisen vaiheen uudistusten valmistelu on avointa ja osallistavaa.

Lausuttavana olevassa ehdotuksessa on useita tärkeitä kohtia, jotka osaltaan tukevat toimijoita saavuttamaan sijaishuollolle asetetut tavoitteet ja toteuttamaan lapsen oikeutta erityiseen suojeluun. Toteamme, että osana toimeenpanoa on kuitenkin välttämätöntä panostaa siihen, että henkilöstö saa riittävästi yhdenmukaista koulutusta lain soveltamiseen käytännössä, sillä ”kasvatukselliseen rajaamiseen” sisältyy myös riski ylilyönneistä ja virheellisistä tulkinnoista. Myös täydennyskoulutuksen tarve tulee korostumaan.

Lindeberg Laura
Hyvinvointiala HALI ry